

AL DENTE - 2009 – FAËTON - LESBRIEF

Toneelgroep Al Dente speelt

Faëton

Een wereldschokkend waagstuk

Inhoud

1. Toneelgroep Al Dente
2. Kunst in de zeventiende eeuw
3. Joost van den Vondel: leven en werk
4. Faëton: inhoud
5. Faëton: achtergronden
6. De bewerking: fragment 1
7. De bewerking: fragment 2
8. Voorbereiding – vóór de voorstelling
9. Verwerking (1) – nà de voorstelling
10. Verwerking (2) – recensie schrijven

Voorstellingen

De Waag
Aalmarkt 21
Leiden
20.30 uur

- woensdag 9 december (*try-out*)
- donderdag 10 december (*première*)
- vrijdag 11 december
- zondag 13 december (*15.00 uur*)
- dinsdag 15 december (*scholen*)
- woensdag 16 december
- donderdag 17 december
- vrijdag 18 december
- zaterdag 19 december

Spel

- Kees van Egmond - *Apollo*
- Marije Gaemers - *Juno*
- Hannah Groos - *Klymene*
- Jasper Groos - *Jupiter*
- Robbert Hilgeman - *Faam*
- Fiep Nijhof - *Zonnestraal*
- Maaïke Schellekens - *raadvrouw*
- Bart Verschoor - *Faëton*
- Bram Wildeman - *raadsman*

Regie

- Jos Nijhof

Reserveren
www.aldente.nl
of
06-10614663

1. TONEELGROEP AL DENTE

Profiel

Toneelgroep Al Dente is in 1993 opgericht door oud-leerlingen van het Visser 't Hooft Lyceum te Leiden. Al Dente heeft de afgelopen jaren een aantal toneelklassiekers gespeeld (*Hamlet*, *Alkestis*) naast minder bekende stukken (*De moeder van Icarus*, *De zondagswandeling*). Kenmerkend voor Al Dente is de directe, confronterende manier van acteren, waarbij de acteurs zich niet verstoppen achter hun personage, en waarbij het proces - theater maken - zichtbaar blijft in het product - de voorstelling. 'Probeer het niet te zijn, probeer het te spelen' is dan ook het motto van regisseur Jos Nijhof. Al Dente is de vaste bespeler van het kleine theater De Ware Liefde aan de Kagerstraat 1 te Leiden (Visser 't Hooft Lyceum). In het verleden speelde Al Dente ook al voorstellingen in De Waag en daarnaast in het Scheltemacomplex in Leiden.

Productie

Waarom speelt Al Dente *Faëton* in 2009?

- In 2009 is het precies 330 jaar geleden dat Joost van den Vondel, op zondag 5 februari 1679, overleed.
- In 2009 is het precies 15 jaar geleden dat Al Dente zijn eerste voorstelling speelde: *De kale zangeres*, een absurdistische eenakter van de Frans-Roemeense auteur Eugène Ionesco. De groep nam met deze productie deel aan het CARV-eenakterfestival in Leiden en oogstte veel bijval van publiek en pers.
- In 2009 is het precies 5 jaar geleden dat Al Dente naar de notaris en naar de Kamer van Koophandel stapte om zich officieel als vereniging te laten registreren.

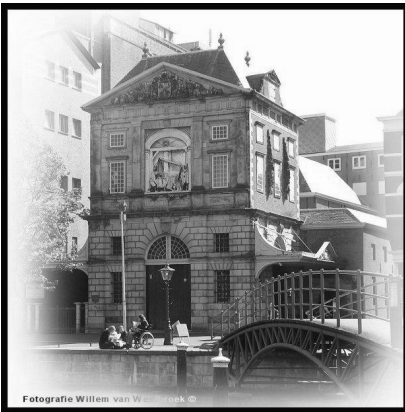
Genoeg redenen dus, maar de belangrijkste is toch wel dat *Faëton* gewoon een erg interessant toneelstuk is, dat ten onrechte bijna nooit meer wordt vertoond.

2. KUNST IN DE ZEVENTIENDE EEUW

Kunstopvatting

Kunst moet je wat doen. En je moet er iets van leren. Alleen 'leuk' is niet goed genoeg. Kunst moet 'onderwijzen, bewegen en behagen' (de Romeinen noemden het: *docere, movere, delectare*). Je moest er wat van opsteken, het moest je emotioneel raken en je moest het mooi vinden. In de zeventiende eeuw vond men de tragedie of het treurspel, het serieuze toneel dus, dan ook de belangrijkste vorm van literatuur. Want daarin kon een schrijver het publiek direct bereiken en beïnvloeden. Wat dat betreft was een toneelschrijver in dezelfde positie als een dominee op de preekstoel in de kerk: ook hij bereikte het publiek direct. Niet verwonderlijk dus, dat er in de zeventiende eeuw een ware concurrentiestrijd aan de gang was tussen de schouwburg en de kansel, tussen toneelschrijvers en predikanten. De overheid had het daar moeilijk mee. De gereformeerde dominees waren namelijk fel tegen het toneel, maar het gemeentebestuur wilde een eigen beleid voeren en wilde niet dat alleen de dominees het voor het zeggen hadden; anderzijds hadden de dominees ook veel invloed op de burgers en je moest hen dus óók een beetje te vriend houden.

De Waag in Leiden is gebouwd in de zeventiende eeuw en een fraai voorbeeld van een Renaissance-gebouw: je vindt er veel elementen in uit de bouwstijl van de klassieke oudheid.

Renaissance

In de zeventiende eeuw raakte de Griekse en Romeinse cultuur uit de klassieke oudheid opnieuw in de belangstelling. In Italië zochten kunstenaars en kooplieden al rond 1300 inspiratie in het verleden. De verhalen, de beeldende kunst en de architectuur uit de klassieke oudheid werden populair, veel kunstenaars maakten studiereizen naar Florence en andere culturele steden in Italië om zich te laten inspireren. Ze na-

men hun ideeën mee terug naar het vaderland, en zo raakte ook de rest van Europa in de ban van wat later de *Renaissance* ging heten: de 'wedergeboorte' van de klassieke oudheid. Schrijvers volgden grote voorbeelden uit het verleden en bestudeerden de opvattingen over literatuur van Griekse en Romeinse geleerden. Tragedieschrijvers keken de kunst af van hun voorgangers, vooral de Grieken Sophocles en Euripides en de Romein Seneca.

De tragedie

Bestudering van de klassieke teksten leidde tot een idee over de manier waarop een tragedie vormgegeven moest zijn:

- geschreven in dichtvorm;
- ingedeeld in vijf bedrijven, elk met een eigen karakter:
 1. expositie: voorgeschiedenis en belangrijkste personages
 2. intrige: langzame toename van de spanning
 3. climax: spanning stijgt naar een hoogtepunt
 4. catastrofe: fatale afloop
 5. peripetie: beslissende wending ten goede of ten kwade
- tussen de bedrijven moesten koren (of reien) verbindende teksten zingen of spreken;
- om de geloofwaardigheid te vergroten, moest een schrijver drie eenheden in acht nemen:
 1. eenheid van plaats: de gebeurtenissen moeten zich afspelen op één plaats, dus geen decorwisselingen
 2. eenheid van tijd: de gebeurtenissen moeten plaatsvinden binnen 24 uur
 3. eenheid van handeling: de gebeurtenissen moeten zich concentreren op één centraal thema
- de hoofdpersoon (meestal het titelpersoonage) moest een belangrijke figuur zijn uit vaderlandse, de mythologische of de bijbelse geschiedenis; deze 'held' veroorzaakt door eigen verblinding zijn ondergang en komt dan tot het inzicht dat hij heeft gefaald.

Wat critici en wetenschappers in Joost van den van Vondel waarderen, is zijn vermogen dergelijke ideeën in zijn toneel te verwerken, zonder dat dat ten koste gaat van de creativiteit. Wat helaas niet wegneemt, dat de teksten van Vondel nauwelijks meer gelezen worden en dat zijn toneelwerk haast niet meer gespeeld wordt. Zo werd *Faëton* in Nederland voor het laatst opgevoerd in 1987, door toneelgroep De Appel in Den Haag, ter gelegenheid van Vondels vierhonderdste geboortedag.

3. JOOST VAN DEN VONDEL: LEVEN EN WERK

Joost van den Vondel werd geboren op 17 november 1587 in de Duitse stad Keulen. Zijn ouders waren doopsgezind en vijf jaar eerder uit angst voor de Spaanse bezetter uit Antwerpen gevlucht. In 1597, toen Joost tien jaar was, vestigden zijn ouders zich in Amsterdam. Daar trouwde Vondel in 1610 met zijn buurmeisje Maeyken de Wolff. Hij verdiende zijn brood met een kousenwinkel in de Warmoesstraat.

In 1612 kregen Vondel en zijn vrouw een zoon die ze Joost noemden, een jongen die later het slechte pad op zou gaan. Een jaar later kwam een dochttertje, Anna, en in 1625 volgde de kleine Saartje. Kort daarop brak een moeilijke periode aan: Constantijn, geboren in 1632, stierf als zuigeling kort na zijn geboorte en nog geen jaar later overleed ook de achtjarige Saartje. Toen twee jaar daarna ook zijn vrouw Maeyken kwam te overlijden, was Vondel radeloos. Het verdriet belemmerde hem zó in zijn werk, dat het grote boek waaraan hij schreef over de Romeinse keizer Constantijn de Grote nooit werd voltooid.

In 1613 begon Vondel, die nauwelijks opleiding had gehad, zichzelf Latijn te leren om de Romeinse dichter-filosoof Seneca te kunnen lezen, en later leerde hij bovendien Grieks om zijn stuk *Palamedes* te kunnen schrijven. Het conflict rond Johan van Oldenbarneveldt, landsadvocaat van de provincie Holland, en stadhouder prins Maurits vormde de aanleiding tot dit stuk. Het verscheen in oktober 1625, een paar maanden na het overlijden van Maurits. *Palamedes* bevat felle kritiek op de prins en neemt het op voor de in 1619 ter dood veroordeelde en terechtgestelde Van Oldenbarneveldt. Weldra volgde een officiële aanklacht: de dichter kreeg een boete opgelegd van 300 gulden, voor die tijd een hoog bedrag.

Zijn hele leven bleef Vondel naast lofdichten op personen die hij bewonderde ook hekeldichten schrijven tegen de politieke navolgers van Maurits en tegen de gereformeerde predikanten. Gedichten als *Geuse Vesper* (1625) en *Roskam* (1630) zijn daar bekende voorbeelden van. Met dergelijke teksten maakte Vondel zich niet bij iedereen geliefd, maar toch kreeg hij als schrijver steeds meer succes en waardering. De welvaart van Amsterdam inspireerde hem tot lofdichten op zijn geliefde stad, haar bestuurders en haar bewoners.

Een ander aspect dat Vondel in de problemen bracht, was zijn bekering tot het katholicisme: de katholieke Spanjaarden waren ten tijde van de Tachtigjarige Oorlog immers onze vijand. In zijn bekendste werk, de tragedie *Gysbreght van Aemstel* uit 1637 was al gebleken dat Vondel zich sterk aangetrokken voelde tot de katholieke kerk. Drie jaar later bekeerde hij zich officieel tot het katholicisme, waardoor zijn vriendschap met P.C. Hooft, Constantijn Huygens en andere grote schrijvers en wetenschappers onmiddellijk bekoelde en Vondel behoorlijk vereenzaamde.

In zijn latere leven verplaatste Vondel zijn aandacht vrijwel geheel naar het toneel. Tussen 1637 en 1667 verschenen zo'n twintig tragedies van zijn hand, waarvan *Gysbreght van Aemstel* de belangrijkste is. Het stuk speelt zich af in de middeleeuwen en is één grote verheerlijking van Amsterdam, de stad die gelijkgesteld wordt aan het Troje uit de klassieke oudheid. Zoals de held Aeneas het verwoeste Troje ontvlucht om later Rome te stichten, zo verlaat Gysbreght het bezette Amsterdam, dat volgens een voorspelling in latere eeuwen glorieus zal herrijzen.

De toneelstukken en nog veel andere grote werken kwamen tot stand in een tijd die voor Vondel opnieuw zeer moeilijk was. In 1656 ging zijn zoon Joost, aan wie hij de kousenwinkel had overgedaan, failliet, waardoor de vader werd geconfronteerd met enorme schulden. Dankzij een functie die de gemeente Amsterdam hem aanbod bij de Bank van Lening en een degelijk pensioen (vanaf zijn 81ste levensjaar!) wist hij zich ondanks alles staande te houden. Toen Vondel in 1679 overleed, 91 jaar oud, waren op één kleinzoon na al zijn kinderen en kleinkinderen overleden.

Joost van den Vondel werd net als P.C. Hooft begraven in de Nieuwe Kerk te Amsterdam. Op de zilveren gedenkpenning die ter gelegenheid van zijn begrafenis werd geslagen, staat aan de ene zijde zijn portret en aan de andere zijde het beeld van een zingende zwaan met als inscriptie: *'s Landts Oudste en Grootste Poëet.*

4. FAËTON: INHOUD

Eerste bedrijf

De jonge Faëton die samen met zijn zusje Zonnestraal alleen met zijn moeder woont, wordt geplaagd door leeftijdgenoten. Klasgenoten en andere jongens verwijten hem dat hij een bastaardkind is, met een onbekende vader, en dat hij net doet alsof de zonnegod Apollo, zoon van de oppergod Jupiter, zijn vader is. Dat laatste heeft zijn moeder hem altijd verteld. Om de pestkoppen de mond te snoeren, verlangt Faëton een bewijs van het vaderschap van Apollo. Hij smeekt zijn moeder Klymene hem samen met zijn zusje Zonnestraal te vergezellen naar Apollo's tempel aan de oostkant van het uitspansel, daar waar de zon 's morgens aan haar dagelijkse baan begint. Klymene, Faëton en Zonnestraal maken een lange reis en komen aan in de tempel.

Tweede bedrijf

Wanneer Faëton met zijn moeder en zijn zusje Apollo ontmoet, erkent deze laatste onmiddellijk zijn vaderschap. Als een bewijs daarvan belooft hij zijn zoon dat hij mag wensen wat hij wil. Faëton heeft zijn wens meteen klaar: hij verklaart dat hij voor één dag het werk van zijn vader wil overnemen: de zonnewagen berijden. Apollo schrikt hevig van dat verzoek en wijst zijn zoon op de onmogelijkheid van die zware taak. Maar Faëton houdt vol en Apollo heeft nu eenmaal zijn woord gegeven en kan aan Faëtons verlangen geen weerstand bieden. En dus bestijgt Faëton de zonnewagen, ondanks de angst van Apollo en de smeekbeden van zijn moeder en zijn zusje.

Derde bedrijf

In het paleis van Apollo gebruiken hij, Klymene en Zonnestraal een maaltijd. Nadat Faëton al enige tijd vertrokken is, stuurt Apollo Klymene en Faëtons zusje op een wolk naar de plaats waar de tocht van Faëton zal eindigen: het stroomgebied van de rivier de Po. De godin Juno, vrouw en zuster van Jupiter, ontdekt intussen dat de zonnewagen niet door Apollo wordt bereiden en roept hem ter verantwoording. Zij is furieus als zij hoort dat Apollo het werk aan zijn zoon heeft uitbesteed.

Vierde bedrijf

Juno ontbiedt de Hemelraad, de adviseurs van de goden, samen met de oppergod. De hemelse raadsliden weten niet welke

raad zij moeten geven. Intussen komt Faam, de godin van het gerucht, melden dat de reis van Faëton een dramatisch verloop heeft en dat hij volstrekt niet in staat is de zonnewagen te besturen. De ondergang dreigt van zowel de aarde als de hemel. Zodra Jupiter verschijnt, bepleit Juno dat deze Faëton zal doden om zo de wereld te redden. Jupiter zegt eerst met Apollo te willen spreken. Apollo verschijnt en vraagt om genade voor de onschuldige Faëton, maar wordt zwaar onder druk gezet. Hij wil zelf zijn zoon niet doden en vertrekt. Dan besluit Jupiter aan de wens van Juno gehoor te geven en eigenhandig een eind te maken aan Faëtons leven.

Vijfde bedrijf

Faam komt aan Apollo vertellen hoe de tocht van Faëton is geëindigd: bijna aan het einde van zijn rit werd hij getroffen door een bliksemschicht uit de vuist van Jupiter. Hij stortte neer in de rivier de Po en stierf ter plekke. Zijn zusje, dat bij de oever op zijn terugkeer wachtte, veranderde daarop van droefheid in een populier. Apollo, hevig ontsteld door dit bericht, trekt zich terug onder een rouwsluier en weigert nog langer zijn dagelijkse werk te verrichten. Jupiter en de Hemelraad echter wijzen hem op zijn goddelijke plichten. Uiteindelijk zwicht Apollo voor Jupiters overmacht en bestijgt hij de zonnewagen weer.

5. FAËTON: ACHTERGRONDEN

Vondel schreef de tragedie *Faëton Of Reukeloze Stouthheit* (= roekeloze overmoed) in 1663. Bij het schrijven gebruikte hij het tweede hoofdstuk van het boek *Metamorfosen* van de Romeinse dichter Publius Ovidius Naso, geschreven aan het begin van

onze jaartelling. Op hun beurt grijpen de verhalen in de *Metamorfosen* terug op oudere Griekse mythen, zoals we die bijvoorbeeld kennen uit het werk van de grote tragediedichters en uit

Homerus' beroemde heldenepos *Ilias*, over de harde en langdurige strijd tussen de Grieken en de Trojanen.

De titel *Metamorfosen* verwijst naar de gedaanteveranderingen die plaatsvinden als de harmonieuze orde van de wereld verstoord wordt, bijvoorbeeld doordat een sterveling, een mens, zich wil meten met de hogere machten, de goden. In het verhaal over Faëton vindt zo'n gedaanteverandering op een letterlijke manier plaats bij Faëtons zusje, wanneer die in een populier verandert, omdat de dood van haar broer voor haar ondragelijk is.

In een minder letterlijke zin zien we een verandering ook plaatsvinden in de figuur van Apollo, Faëtons vader, die door de dood van zijn zoon verandert van de stralende zon in een gebroken godheid die zelf naar sterfelijkheid hunkert en weigert nog langer de zonnewagen te berijden.

Voor Al Dente is de visie van Vondel op de bedreiging van de wereldorde, aan de ene kant als gevolg van de overmoed van de mens, aan de andere kant door diens onverschilligheid, een rode draad geworden, zowel in de tekstbewerking als in de voorstelling zelf. Wanneer de mens ertoe overgaat overmoedig en onverschillig met de aarde en het klimaat om te gaan, dan zal dat leiden tot een onherstelbare ramp, tenzij hij tijdig tot inkeer komt. Een bijzonder actuele boodschap voor een verhaal dat in zijn oorsprong al meer dan tweeduizend jaar (Ovidius) teruggaat!

Al Dente wil *Faëton* óók spelen, omdat het een ijzersterke geschiedenis is over de relatie tussen een vader en een zoon (Apollo en Faëton); in de manier waarop hij die relatie benadert heeft Vondel misschien wel iets duidelijk willen maken over de moeilijke verhouding die hij zelf had met zijn zoon Joost.

Maar de belangrijkste drijfveer om juist nu dit stuk op de planken te brengen, is voor Al Dente toch wel het feit dat je er een waarschuwing in zou kunnen zien, namelijk tegen de manier waarop de mens anno 2009 de aarde dreigt 'uit te wonen'. Door die overmoed dreigt onze planeet als het ware in een 'shocktoestand' te raken, en dat is precies de reden waarom Al Dente koos voor de ondertitel 'een wereldschokkend waagstuk'.

Kijk maar eens hoe Vondel de toestand van de aarde beschrijft. Met een beetje moeite valt de zeventiende-eeuwse taal wel te begrijpen:

*Het aerdtrijck splijt, en weide en beemt
verbrant tot assen.*

*De bosschen branden, en alle ackers en
gewassen,*

*De steden lijden last, de bergen staen in
brant.*

*De stroomen droogen uit, de kil verkeert in
zant. (kil = rivierbedding)*

*De visschen leggen bloot, en ademloos
bezweken.*

*De dolfijn durf het hoofd niet uit de baeren
steecken.*

(*Faëton*, vs. 1047-1052)

*... De watergoôn beginnen met hun tong,
Bykans van dorst verstickt, het drabbig
slym te lecken. (lecken = likken)*

*Een zware storting, buy noch regenvlaeg
kan strecken*

*Tot koelnis van dien gloet. Al d'aerde tot
den gront*

*Gelijckt een oven, uit hare keele en
droogen mont*

*Vlieght gloeiendige damp, en pest, en hete
waessem,*

*Ten zy men haer verquick', zy geeft den
letsten aessem*

(*Faëton*, vs. 1238-1244)

In de opvoering probeert Al Dente deze waarschuwing een duidelijke plaats te geven, zonder opdringerig te worden. Regisseur en spelers van de groep staan er intussen om bekend dat ze met zo weinig mogelijk middelen zoveel mogelijk proberen te zeggen. Dat betekent, dat de toeschouwers worden uitgenodigd mee te gaan in het spel dat er gespeeld wordt met fantasie en werkelijkheid. Toneel is nu eenmaal iets anders dan film of dan een tv-serie. Kijken en luisteren naar *Faëton* van Al Dente betekent: méégaan in de fantasie van de spelers en mééwerken aan de totstandkoming van de voorstelling...

6. DE BEWERKING: FRAGMENT 1

Je hebt net een stukje zeventiende-eeuws gelezen. Toch wel moeilijk? Maak je geen zorgen: Al Dente brengt Faëton in een moderne vertaling. Hieronder volgt de scène waarin Faëton tegen zijn vader zegt dat hij de zonnwagen wil berijden, met daarna de reactie van Apollo.

APOLLO Faëton, Zonnestraal, als jullie, als onderpand, een bewijs willen van mijn vaderschap, zeg het dan maar. Zég het dan. Een vader weigert zijn kinderen niets. Nooit. Kom, Faëton, zoon, wees niet bang en zeg wat je van me wilt. Ik zweer je op mijn eigen gekroonde hoofd: al wat je wenst, kun je krijgen.

KLYMENE Nou! Hoe vinden jullie dat? Faëton, hoe vind je dat?

FAËTON Vader... Als ik iets mag wensen... Mag ik... mag ik dan een keer op uw wagen rijden? Op de zonnwagen? Eén enkele dag? Eén dag de paarden mennen en een reis langs de aarde maken? Als ik thuiskom, en als ik dat aan de jongens op school vertel, dan zullen ze raar opkijken. Dan ben ik de held en dan houden ze in één keer op met hun gepest en hun getreiter.

KLYMENE (*terwijl Apollo zich afwendt*) Jongen toch! Denk na bij wat je vraagt! Kijk nou eens wat je doet! Je vader loopt weg, hij weet niet wat hem overkomt. We hadden het net zo mooi voor elkaar, alles was geregeld, en nou maak je die arme man, een god nota bene, nou maak je hem kwaad met de allerstomste wens die hij ooit gehoord heeft. De zonnwagen rijden, toe maar! Lieve help, wat maak je me nou zenuwachtig ineens. Trek je belachelijke verzoek in! Je maakt er een rotzooitje van, dat gaat natuurlijk niet goed op deze manier.

APOLLO Faëton, jongen, laat één ding duidelijk zijn: mijn naam is Apollo, en als Apollo iets heeft toegezegd, dan trekt hij zijn toezegging nooit ofte nimmer in, ook niet als later blijkt hoe duur de eed is die hij gezworen heeft. Als je gevraagd had om een garderobe vol met de duurste kleren, als je gevraagd had om een paleis kostbaarder dan deze zonnetempel, om een koningsdochter die in schoonheid en voortreffelijkheid haar weerga niet kent, ik had het je per direct gegeven. Nu heb ik spijt dat ik zo vlug en onbezonnen heb gesproken, want wat je wenst gaat alle

perken te buiten. Wat jij niet begrijpt jongen, is dat jij een sterfelijk wezen bent en ik niet. En het berijden van de zonnwagen is nu eenmaal niet aan stervelingen gegeven. Jij kent het temperament van de paarden niet, de eigenschappen van de wagen, de weg die je moet volgen. Zelfs Jupiter, de oppergod, mijn vader, jouw opa dus - en wie is machtiger dan hij? - zelfs hij zou er niet in slagen deze taak te volbrengen.

FAËTON En toch, vader - vader! vader! vader! - hou ik u aan de eed die u gezworen hebt!

APOLLO (*vol ingehouden woede*) Denk na, jongen. Je hebt volstrekt geen idee wat je aan me vraagt, géén idee. Je bent nog maar een snotneus, nauwelijks uit het ei gekropen. Denk jij dat jij zonder de minste ervaring zoiets onmogelijks kunt volbrengen? Dat kun je niet! Niet! Denk na! Je drijft me tot waanzin. Ik moet... Ik kan... Ik wil die eed niet breken, maar dit... (*tot Klymene*) Klymene, help me, overtuig je zoon ervan dat hij dit niet aan me moet vragen, dat hij dit niet aan me moet vragen. Niet!

KLYMENE (*enigszins hysterisch*) Wat haal je in je domme... stomme... hoofd, jongen? Wil jij riskeren dat je voor eeuwig vervloekt zult worden door je vader, en dat straks de jongens op school zich helemaal kreupel lachen om het leed en de ellende die jij jezelf gaat berokkenen?

ZONNESTRAAL Asjeblijft, wil je dat asjeblijft niet doen, Faëton? Straks gaan ze mij ook weer pesten op school. Luister naar mama!

FAËTON (*tot Zonnestraal*) Beloofd is beloofd. En ik luister al helemáál niet naar jou.

ZONNESTRAAL Zie je dan niet hoe verdrietig mama is? Of trek je je daar niks van aan?

FAËTON Als ik op de zonnwagen mag, dan zul je eens wat zien... Of denk je soms dat me dat niet lukt?

ZONNESTRAAL Nou!

KLYMENE Jongen toch! Rotjong! Jij, die de grote troost bent in m'n leven, die ik altijd in de watten heb gelegd, die altijd krijgen kon wat-ie wilde hebben, voor wie niets teveel was.

FAËTON Ik wil net als vader zijn, ik wil ook de lange dagreis maken naar de nacht en het gouden zonnespoor volgen. Net als vader!

KLYMENE Net als vader? Kijk dan maar eens naar hem, kijk dan asjeblieft...
(wijst naar Apollo die zich heeft afgekeerd van het tafereel) Doet dat je niks? Daarnet was hij nog zo gelukkig met onze komst en nu... In een klap is alle vrolijkheid weg. Alles weg. Apollo, lieve man, toe, probeer het nog een keer, wijs de jongen op het gevaar dat hem wacht, breng hem tot rede, ik smeeek het je.

APOLLO De zonnebaan, jongen, de zonnebaan loopt zo steil en recht omhoog, van de horizon naar het hemelgewelf, dat de paarden, hoe fris ze ook nog zijn in de koelte van de ochtend, vaak meteen al weigeren het spoor te houden en bezwijken onder hun eigen rusteloze steigeren. En als je in het midden bent van de reis, op het verste punt, dan ben je op een hoogte, jongen, op een hoogte die mijzelf iedere dag opnieuw de schrik om het hart jaagt, en dat terwijl ik toch elke dag ... En als je dan naar beneden kijkt, dan... dan duizelt het je, jongen, dan... dan... En als het laatste deel van de reis komt, dan helt in één klap de weg zo verschrikkelijk steil voorover, dat je met alle macht de paarden in hun baan moet houden om niet hals-overkop met je hele hebben en houden te pletter te vallen of in de golven te verdwijnen. Ach, jongen...

KLYMENE Hoor je dat? Hóór je dat? Laat het in de naam van de grote Jupiter en van alle goden tot je doordringen wat je vader daar vertelt, laat het tot je dóórdringen!

ZONNESTRAAL Faëton! Faëton!

APOLLO Bedenk ook jongen, bedenk ook, dat de hemel in constante wenteling rondjaagt en hoge sterren meevoert in die mallemlolen. Durf jij je in die kermis te storten? Ik zèlf durf het nauwelijks, het is elke dag opnieuw een zware strijd. Dàn moet je weer tegen de stroom, dån weer tegen de wind in, ik hou constant m'n hart vast dat er geen spaak breekt van het wiel, of de helft van de disselboom, of dat de teugels knappen. Dat soort ellende. Gesteld dat ik jou de wagen geef, ben jij dan in staat langs de draaiing van de polen te gaan zonder dat de razendsnelle as je meesleurt? Het is geen boerenlandweggetje daarginds, jongen, maar een woeste draaikolk vol plotselinge hinderlagen, en dan ook nog eens tussen de gevaarlijkste monsters door. Zelfs al volg je de juiste lijn en zelfs al weet je richting te houden, dan nog heb je af te rekenen met de hele

dekselse dierenriem die je daarboven tegenkomt. De loeiende Stier en de brullende Leeuw met zijn felle kaken. En wat dacht je van de Schorpioen, die in alle richtingen zijn scherpe scharen kromt, altijd gereed om met zijn kromme angel toe te steken? En de Kreeft, ook al zo'n lekker beest, maar dan nèt weer even anders? Die vliegen je allemaal tegemoet, jongen, de een na de ander, vreselijke gestalten van een onwaarschijnlijk formaat.

KLYMENE Zie er toch van af, jongen!

ZONNESTRAAL Faëton!

APOLLO En dan praat ik nog niet eens over de vier paarden, wat voor een zottigheid je dáár mee meemaakt soms. Pyroïs, Eoüs, Aeton en Flegon heten ze, probeer alleen die idiote namen maar eens te onthouden. Het lijkt soms of die beesten door de vlam-mengloed zelf helemaal vurig worden van binnen en dan beginnen ze te blazen en te snuiven uit hun mond en uit hun neusgaten... Dan zijn ze niet meer te houden, dan kookt hun binnenste gewoon, dan spuwen ze vuur en rukken ze koppig aan de teugels. En dan heb zelfs ik de allergrootste moeite ze het karrenspoor te laten volgen. En dan wil jij... Wat ik al zei, jongen, zelfs papa Jupiter, die zo bedreven is in het slingeren van de wildste bliksems, zelfs hem zou ik het werk niet toevertrouwen, en, nogmaals, wie is er groter dan hij? Kies voor het veiligste. En als je perse een bewijs wilt van het feit dat je mijn zoon bent, kijk me dan alleen diep in de ogen en zie dat ik... dat ik bang ben, bang zoals alleen een vader dat kan zijn die zich zorgen maakt om zijn zoon. Wat je van me eist, is geen godsgeschenk, maar een vreselijke straf. Kijk me aan, kijk in mijn ogen...

(hij pakt Faëton bij diens handen en trekt hem naar zich toe) Kon je nog maar dieper kijken, dieper, dieper, in mijn hart, en daar mijn vaderlijke angsten zien.

(hij duwt Faëton van zich af) Maar vooral: kijk om je heen. Kijk naar wat de wereld te bieden heeft. Jij bent veel te jong om dood te gaan, om jezelf al dat moois te ontzeggen. De wereld, jongen, de wereld is zo mooi, zo prachtig, zo...

(Faëton omhelst hem plotseling; Apollo steekt zijn armen omhoog) Wat doe je nou? Wat sla je nou dwaas je armen om me heen? Wat...

FAËTON *(zacht)* Beloofd is beloofd...

7. DE BEWERKING: FRAGMENT 2

Het fragment hieronder bevat de scène waarin Jupiter, Juno en de hemelse raadslieden Apollo ervan proberen te overtuigen dat de reis van Faëton met de zonnewagen op een ramp dreigt uit te lopen. Ze vragen Apollo om een eind te maken aan de verschrikkingen door eigenhandig zijn zoon te doden.

JUPITER (omhelst Apollo krachtig, zodra deze binnenkomt) Laat het hoofd niet hangen, jongen.

APOLLO Ik begrijp dat het nieuws al tot u is doorgedrongen. Vergeef me wat ik gedaan heb, maar neem het niet de jongen kwalijk, dat hij zich niet aan de instructies van zijn vader houdt. Hij kòn dat niet. Het is de jeugd...

JUPITER De zonnewagen was aan jou, de vader, toevertrouwd, niet aan je zoon. Er is indertijd lang gedelibereerd over de vraag wie dat machtige karwei zou kunnen klaren. De hemelse raadslieden hier en mijn echtgenote Juno en ik kozen één van geest voor jou. Voor jòu, Apollo, niet voor je zoon. Niet voor een spel van kansen, van nu eens winnen en dan weer verliezen, maar voor de degelijkheid en de betrouwbaarheid die wij in jou gevonden dachten te hebben.

EERSTE RAADSMAN Hemel en aarde lopen gevaar. Niemand, god noch mens, had iets dergelijks van u verwacht, van nota bene Apollo, de god van het licht.

TWEEDE RAADSMAN Wij hebben ons lang, tè lang, stil gehouden, maar nu is verder uitstel onverantwoord en is eindelijk het moment gekomen om recht te spreken.

APOLLO Vader? Vader! Genade, vader, heb medelijden. Niet met mij, maar met hem, met die jongen. Het is een kind, een kind nog maar. Dit is zijn eerste proef.

JUPITER Een proef waarvan onze toekomst, het voortbestaan van goden en mensen, afhangt.

APOLLO Maar denkt u toch óók aan het leven van Faëton, van mijn zoon, zo jong nog, zo onervaren.

JUPITER Wat vraag je nou van mij? Moet ik, om één leven te sparen er duizenden opofferen? Moet ik de hele wereld opofferen?

APOLLO Hij is nog niet aan het einde van zijn reis. Er is een kans dat hij uiteindelijk

zonder al te grote schade in het westen zal neerdalen.

JUPITER Dat is een vorm van optimisme, die... Je weet inmiddels net zo goed als ik, Apollo, dat het een verloren zaak is. Het volk daarginds huilt en klaagt, steek je hoofd buiten de deur van deze tempel en het lawaai zal je oren verdoven. Dat is geen rijden meer waar die jongen van je mee bezig is, dat is slingeren, tuimelen, rollen, halsoverkop. De zonnewagen is een ongeleid projectiel, allang niet meer te houden. Wat ik nu ga zeggen...Ik mòet dit zeggen. Luister, Apollo, zoon. Het is hard, maar het is niet anders: je zou er beter aan doen de jongen met één forse klap uit zijn lijden te verlossen.

EERSTE RAADSMAN Een korte dood, dat is altijd het beste.

TWEEDE RAADSMAN Zeker wanneer het slachtoffer al met één been in zijn graf staat.

APOLLO Ik heb de Python, de monsterdraak, die al het menselijk leven dreigde te verdelgen, dat gruwelbeest heb ik verslagen en daarmee de aarde gezuiverd van een vloed van plagen. En daarmee heb ik de wereld een dienst bewezen waarvoor ik grote dankbaarheid ontmoette. Ik werd alom toegejuicht door het volk. Dichters grepen naar hun harp en zongen jubelend mijn lof. Ik hielp de geneeskunst op een hoger plan en verlichtte het ziekbed van menigeen die daarvóór de hevigste pijnen moest verdragen. Ik verdreef de duisternis en bracht tegelijk met het licht blijdschap in de harten van de mensen. Maar goden en mensen zijn de goede werken vergeten die ik aan hen verricht heb, zo lijkt het, en ook nu werpt men mij een misgreep van mijn zoon voor de voeten, een misgreep zonder kwade opzet, een daad van jeugdige roekeloosheid. Zijn al mijn goede werken intussen vergeten? Jupiter, vader, maak mij dan sterfelijk, en laat mij met mijn zoon ten onder gaan. Want dóór te moeten leven, op zo'n manier, dat is voor mij onmogelijk.

JUPITER Als jij weet hoe, stop dan dat drieste draven van je zoon. Stòp het dan!

APOLLO Ik zou wel willen, maar inderdaad: ik weet niet... Ik weet niet hoe.

JUPITER Maar wat wil je dàn? We zijn allemaal verlegen met de situatie, kijk, ook de hemelse raadslieden, maar er mòet toch iets gebeuren?

APOLLO Kan Juno dan niet met een uitbarsting van wolken een slagregen veroorzaken die de lucht en de aarde afkoelt? Is dat dan werkelijk niet mogelijk?

JUPITER Er zijn geen wolken nu die vanuit de zee ten hemel trekken. Er is geen wolk te zien zelfs, want de brandende hitte verteert alle nevel, alle vocht. De sterren verlangen naar een druppel water. De bronnen drogen uit, de watergoden beginnen met hun tong, van dorst verstikt, te likken aan het drabbige slijm. Zelfs de hevigste stortbuien zouden nu niet in staat zijn die verzengende vuurgloed af te koelen, de aarde is een bakoven, haar droge mond ademt een gloeiende damp, zij zweet een hete wasem. Het einde is nabij, het kan niet lang meer duren.

EERSTE RAADSMAN Het is hard..

TWEDE RAADSMAN Maar het is niet anders.

JUPITER Leg je erbij neer, Apollo

APOLLO Faëton, Faëton, hoe kan ik instemmen met jouw dood?

JUPITER Of je daarmee instemt of niet, het maakt geen verschil. Je zoon zal het niet redden.

APOLLO En wie zegt dat? Nou? Wie zegt dat helemaal?

JUPITER Jupiter is de naam. Pas op je woorden, maak je niet schuldig aan majesteitsschennis of godslastering

APOLLO Vergeef me, maar in mijn situatie..

JUPITER De brand wint aan kracht, verspreidt zich razendsnel en stijgt hoger en hoger.

TWEDE RAADSMAN Ook hier in deze tempel wordt de hitte welhaast ondragelijk. Wat wilt u doen, hemelse oppergod?

EERSTE RAADSMAN De rook dringt door de kieren van alle goddelijke vertrekken. U zult zelf nu eindelijk de oorzaak van die wereldbrand moeten blussen. Er is geen andere weg.

APOLLO De jongen is al bezig met het laatste deel van de reis, hij maakt de tocht al naar beneden en moet nu ergens in de buurt komen van de westkust. Nog even en de zon zal ondergaan en in de zee verdwijnen.

JUPITER Op één voorwaarde, vrees ik, namelijk dat wij hem daarbij een helpende hand bieden.

JUNO (*die zich al een tijd heeft lopen verbijten; tot Jupiter:)* Tref hem met je bliksem, nu, nu, nu, laat hem stikken in een modderpoel, die vervloekte bastaard, dat hoerenjong, en zijn overspelige moeder erbij.

APOLLO Zwijg! Dat gebrek aan mededogen treft mijn hart.

JUNO Jouw hart? Schei uit, jouw gebrek aan realiteitszin, ja, je onnozelheid, die bezorgt ons hier stuk voor stuk een hartverzakking.

APOLLO Zoon, lieve zoon, in wat voor een toestand moet je afscheid nemen van je dierbare vader?

JUPITER Vaders en zonen... Het komt wel vaker voor dat het wringt in die relatie.

EERSTE RAADSMAN Komaan Apollo, nu is het tijd om te stoppen met uw geweeklaag.

JUPITER Hou de eer aan jezelf, jongen, hak door die knoop, of het hemelse gerecht zal het voor je doen...

TWEDE RAADSMAN Zo is het, vorst Apollo, beslis nu zelf, of wij doen het. Zonder u.

JUNO Dit heeft al veel te lang geduurd. Spreek raadslieden, spréék!

EERSTE RAADSMAN Komaan, vorst, hou de eer aan uzelf.

TWEDE RAADSMAN Beschaam uzelf niet. Neemt u uw verantwoordelijkheid en laat het vonnis niet over aan de hemel.

APOLLO Ik kan die beslissing niet nemen. Ik... Ik ga... Ik ga weg.

JUNO Ga maar, we zijn je getreuzel allang zat.

(*Apollo maakt aanstalten om te vertrekken; Juno dubbelzinnig:)* Het begint te stinken hier, de schroeilucht is niet langer te verdragen.

APOLLO Ik hoef de afloop niet te weten.

TWEDE RAADSMAN U hoort het, Jupiter, almachtige oppergod, hij stemt het zwijgend toe...

8. VOORBEREIDING

Vóór de voorstelling

Algemeen

1. Bij het lezen van deze lesbrieff krijg je ongetwijfeld een bepaald beeld van de voorstelling. Hoe zal het eruit zien? Wat zal er allemaal worden gezegd? Schrijf in een paar zinnen op wat je ideeën en verwachtingen van de voorstelling zijn.

Toneelgroep Al Dente

2. Leg uit wat volgens jou de regisseur bedoelt met zijn motto 'Probeer het niet te zijn, probeer het te spelen'. Denk, om je gedachten te bepalen, aan het 'omgekeerde' motto dat een andere regisseur misschien zou kunnen hebben: 'Probeer het niet te spelen, probeer het te zijn'.

Kunst in de zeventiende eeuw

3. Vergelijk de kunststopvatting van de zeventiende eeuw eens met die van onze tijd: vinden wij anno 2009 ook dat kunst moet 'onderwijzen, bewegen en behagen'? Of denken wij daar heel anders over? Beredeneer je antwoord.

Joost van den Vondel: leven en werk

4. Zet eens op een rijtje welke persoonsaspecten Joost van den Vondel in zijn tijd vooral gehaat maakten en welke hem vooral geliefd maakten.
5. Leg uit, dat je ook in Vondels leven weerspiegeld ziet, dat toneelschrijvers en predikanten in de zeventiende eeuw elkaars concurrenten (of zelfs vijanden) waren.

Faëton: inhoud

6. Als je de samenvatting hebt gelezen, kun je al een beetje voorspellen of de voorstelling de klassieke ideeën over de vormgeving van een tragedie (blz. 2) volgt. Welke vormkenmerken vind je volgens jou in *Faëton* terug?

Faëton: achtergronden

7. Al Dente wil *Faëton* vooral spelen omdat je er een waarschuwing in kunt zien tegen de manier waarop de mens anno 2009 de aarde dreigt 'uit te wonen'. Leg eens uit op welke manier je dat meteen al merkt in de poster die de groep heeft laten ontwerpen.

De bewerking: fragment 1

8. Nadat Faëton aan zijn vader gevraagd heeft om op de zonnwagen te mogen rijden, probeert Apollo hem ervan te overtuigen dat hij niet aan dat avontuur moet beginnen. Noem vier of vijf verschillende argumenten die Apollo gebruikt.

De bewerking: fragment 2

9. Ook in het tweede fragment wordt er geargumenteed, dit keer om Apollo ervan te overtuigen dat hij zijn zoon moet doden. Noem vier of vijf verschillende argumenten die Jupiter en de raadsliden gebruiken.
10. Waarom mengt Juno zich volgens jou lange tijd niet in de discussie? Beredeneer je antwoord nauwkeurig.

VERWERKING (1)

Nà de voorstelling

1. Kijk nog eens naar je antwoord bij vraag 1 hiervoor en schrijf op in hoeverre je ideeën en verwachtingen kloppen met wat je gezien en gehoord hebt of daarvan juist afwijken.
2. Kijk nog eens naar je antwoord bij vraag 6 hiervoor en ga nu nog eens precies na of de belangrijkste kenmerken van de klassieke tragedie ook van toepassing zijn op *Faëton*. Licht steeds je antwoord toe.
 - zijn er (gezongen of gesproken) koren? Zo nee, op welke manier merk je als toeschouwer de overgang van het ene bedrijf naar het andere?
 - is er eenheid van plaats?
 - is er eenheid van tijd?
 - is er eenheid van handeling?
 - het stuk heet *Faëton*, waarmee wordt aangegeven dat Faëton de tragische hoofdpersoon is; beredeneer dat je ook Apollo als de tragische 'held' zou kunnen zien.
3. Kijk nog eens naar je antwoord bij vraag 7 hiervoor. Op welke manier heeft Al Dente in de voorstelling naar jouw mening de 'waarschuwing' proberen te benadrukken?

9. VERWERKING (2)

Recensie schrijven

Over de voorstelling *Faëton* van Al Dente ga je een recensie schrijven. Een recensie is een kritische beschouwing van een kunstuiting (concert, tentoonstelling, boek), in dit geval dus van een theatervoorstelling. Belangrijk is, dat je jezelf zowel tijdens het kijken als na afloop een mening vormt over de voorstelling: 'Wat vind ik er nou eigenlijk van?'

De volgende aspecten komen in een theaterrecensie vrijwel altijd aan bod:

1. De *feiten* (titel van de voorstelling, naam van de schrijver, (evt.) naam van de vertaler/bewerker, naam van het gezelschap, naam van de regisseur, namen van de speler(s), datum waarop de voorstelling is bijgewoond, plaats waar de voorstelling is bijgewoond)
2. De *inhoud* (waar de voorstelling in grote lijnen over gaat)
3. Het *thema* (waar het in de voorstelling om gaat)
4. De *regie* (hoe de regisseur is omgegaan met de tekst, welke keuzes hij heeft gemaakt)
5. De *vorm* of de *enscenering* (decor, kleding, belichting, muziek)
6. Het *spel* van de individuele acteurs (levendigheid, articulatie, mimiek, geloofwaardigheid)
7. Een *algemeen eindoordeel* over de voorstelling

De mening die je hebt over alle onderdelen van de voorstelling probeer je natuurlijk zoveel mogelijk te onderbouwen.

Met andere woorden: door middel van *argumenten* geef je aan waarom je bepaalde dingen goed, minder goed of zelfs slecht vindt.

Ga er vanuit dat je recensie geplaatst wordt in een jongerentijdschrift; je *doelgroep* wordt dus gevormd door mensen van ongeveer jouw leeftijd.

De opbouw van je recensie is aldus:

Titel ('Kop')

1. *Eerste alinea*: inleiding
Hierin: de feiten (1) en de inhoud (2)
2. *Tweede alinea*: beoordeling
Hierin: je mening over thema (3) en regie (4)
3. *Derde alinea*: beoordeling
Hierin: je mening over enscenering (5) en spel (6)
4. *Vierde alinea*: beoordeling
Hierin: je eindoordeel (7)

Je recensie wordt beoordeeld op basis van de volgende criteria:

1. Heldere alinea-indeling (binnen de alinea regels volmaken; tussen de alinea's en na de titel een regel overslaan)
2. Inhoud (alle aspecten worden afdoende besproken)
3. Kwaliteit van de argumentatie
4. Correcte spelling
5. Rekening gehouden met de doelgroep

Tot slot nog een paar tips: lees de komende dagen af en toe een recensie op de kunstpagina van een dagblad. En: laat je inspireren door www.moose.nl, een website waarop bezoekers van toneelvoorstellingen mini-recensies plaatsen.